

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.1-1.11>

**І. Б. Котерлін**

старша викладачка кафедри суспільних наук  
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

## **СУТНІСТЬ МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН**

*Аналізується механізм правового регулювання як спосіб (метод), який полягає у встановлюванні державою правових норм. Вони визначають поведінку (дію опосередковану через свідомість і волю) учасників суспільних відносин, надають їм відповідні суб'єктивні права й покладають визначені обов'язки для досягнення цілей урегулювання суспільних відносин. Механізм правового регулювання – це узятя в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється й забезпечується правопорядок. У статті досліджуються форми та методи правового регулювання на основі досвіду країн Європейського Союзу. Розкриваються цілі механізму правового регулювання, які в результаті дозволяють забезпечити основні права і свободи людини і громадянина, зміцнити законність, дотримуватися, виконувати й застосовувати норми права. Досліджуване поняття нерозривно пов'язане з культурологічною сферою й визначається рівнем інформаційної і правової культури суспільства. Механізм правового регулювання тісно пов'язаний з механізмом правового захисту, який реалізується в разі порушення інформаційного законодавства, якщо їх охорона не дала належного результату. Вказується, що механізм правового регулювання в підсумку направлений на гарантування інформаційної безпеки держави, суспільства та людини. Важливим є не виявляти «слабкі» елементи в механізмі захисту інформаційних відносин після здійснених «атак» на них, оскільки таке реагування призводить до нанесення значної шкоди суспільним відносинам. Насамперед, необхідне попереднє виявлення «вразливих» об'єктів, стратегічний розгляд загроз. Стратегія – це завжди боротьба із протидією. Таким чином, управління механізмом правового регулювання на державному рівні повинно здійснюватись на основі взаємозв'язку стратегії й тактики з метою забезпечення внутрішньої й зовнішньої інформаційної безпеки. В узагальненому вигляді основні етапи розробки й реалізації стратегії органів державної влади мають виглядати так: аналіз – діагностика – мета – захист – контроль.*

**Ключові слова:** захист, охорона, безпека, диспозитивні форми, вразливі об'єкти, стратегія, протидія.

**Постановка проблеми.** Наявність різних конфліктних відносин у суспільстві, які виникають унаслідок учинення правопорушень, закономірно зумовлюють необхідність правового механізму захисту й відповідальності. Визначення, котре дається у тлумачному словнику української мови, пояснює поняття механізму як спосіб або метод [1] здійснення чогось.

Потреба в розробці нової науково-практичної моделі механізму правового регулювання інформаційних відносин, в якій значне місце займали б норми, що вста-

новлюють заборони та відповідальність за ці порушення, зумовлена динамікою змін, пов'язаних із розвитком інформаційного суспільства. В наукових працях зазначені питання досліджувались фрагментарно в межах вузької правової проблематики, без комплексного підходу або відображаючи неактуальні на сьогодні реалії. Механізм правового регулювання інформаційних відносин вимагає теоретичних напрацювань у сфері правотворчості на основі стратегічних і тактичних цілей держави щодо гарантування інформаційної безпеки, з урахуванням конкретно-історичних факторів функціонування державної влади та культурних особливостей

соціуму, в котрому діють громадяни, до яких звернене законодавство.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження проблем регулювання інформаційних відносин на сьогодні набуває особливого змісту й актуальності через інтерес до цієї теми, що прогресивно зростає. Зумовлені потребами сьогодення, багато із цих наукових напрацювань присвячені саме механізмам регулювання доступу громадян до офіційної інформації в органах державної влади, зокрема А.І. Семенченка, Т.І. Мендел, О.А. Баранова, О.Ю. Винникова тощо. Дисертаційне дослідження Т.А. Перуна присвячене вивченню адміністративно-правового механізму гарантування інформаційної безпеки в Україні [2].

**Мета статті** – розкрити поняття та принципи побудови механізму правової охорони щодо забезпечення інформаційних відносин на основі сучасних тенденцій стратегій захисту суспільних благ.

**Виклад основного матеріалу.** Розуміння механізму правового регулювання як універсальної правової категорії дозволяє осмислити це правове явище, незалежно від його галузевої приналежності. Механізм правового регулювання – це узятя в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється й забезпечується правопорядок [3, с. 498]. Розгляд змісту механізму правового регулювання показує, що більшість учених-юристів основними елементами вважають такі:

- норми права і його принципи;
- правові відносини;
- акти тлумачення норм права, які видані уповноваженим на те органом;
- акти застосування норм права.

Важливо зазначити, що для розуміння сутності механізму правового регулювання велике значення має категорія «діяльність». Указані елементи механізму правового регулювання одержують реальне втілення, «починають рухатися» саме через діяльність (правотворчу, правозастосовчу) відповідних суб'єктів. Обов'язковим суб'єктом цієї діяльності є держава в особі її органів.

Права суб'єкта управління завжди кореспондуються з обов'язками об'єкта управління й навпаки [4, с. 14]. Як зазначає Д.Н. Бахрах, систему механізму адміністративно-правового регулювання складають сукупність елементів і правових засобів, взаємопов'язаних і взаємозалежних, які утворюють інформаційно-правову єдність з метою упорядкованого впливу і стійкого розвитку управлінських відносин, що виникають у державі та в суспільстві й регулюються адміністративними правовими нормами. Найбільш загальною метою управління є гомеостазис – забезпечення динамічної рівноваги між системою й середовищем, збереження її якісної визначеності всупереч впливам, які руйнують, а також подолання протиріч між елементами системи, системою й зовнішнім середовищем. Підсилюючи або послабляючи внутрішні процеси, комбінуючи їх, здійснюючи інші подібні впливи, суб'єкт домагається збереження системи й підвищення рівня її організованості [5, с. 14].

Динамічна рівновага полягає в забезпеченні інформаційних свобод особи та інформаційної безпеки держави й суспільства шляхом стимулювання певної моделі поведінки або примусу в разі невиконання владних приписів.

У країнах Європейського Союзу використовуються диспозитивні форми та методи правового регулювання, направлені на гарантування інформаційної безпеки зацікавленими суб'єктами. Розвиток та імплементація в законодавство такого механізму гарантування інформаційної безпеки, заміна класичних директивних форм правового регулювання повинні слугувати досягненню двох цілей, а саме: забезпечення основних інформаційних прав і свобод фізичних, юридичних осіб, зокрема, через провадження цифрової форми управління. Вдосконалення правового механізму гарантування інформаційної безпеки завдяки скороченню бюрократичних процедур й адміністративних бар'єрів є не тільки засобом забезпечення прав і свобод суб'єктів, але й ефективним засобом стимулювання впровадження цих засобів і заходів технічного забезпечення інформаційної безпеки.

Через дію механізму правового регулювання інформаційних відносин органи державного управління покладаються на досягнення таких цілей:

– гарантування інформаційної безпеки держави через визнання й забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина відповідно до загальновизнаних норм і принципів міжнародно-правового регулювання;

– зміцнення законності, неухильне дотримання, виконання й застосування норм права.

В умовах інформаційного суспільства досить проблематично розраховувати на високу ефективність забезпечення охорони та захисту інформації з обмеженим доступом (конфіденційної інформації, державної, комерційної, особистої та інших видів таємниць, які охороняються законодавством) за низької інформаційної культури, правовій та інформаційній грамотності та законослухняності громадян. Це свідчить про те, що гарантування національної інформаційної безпеки значною мірою стосується культурологічної сфери й визначається рівнем інформаційної і правової культури суспільства [6, с. 17].

Н.М. Оніщенко, абстрагуючись від приватних, пов'язаних із типом праворозуміння, розбіжностей у численних дефініціях, визначає поняття «законність» як фундаментальну юридичну категорію, яка є критерієм правового життя суспільства і громадян [7, с. 134]. Законність – це «комплексне політико-правове явище, яке відображає правовий характер організації суспільного життя, органічний зв'язок права і влади, права й держави» [8, с. 274]. Законність також розуміють як специфічний режим суспільно-політичного життя, втілений у системі нормативних, політико-юридичних вимог неухильного дотримання правових актів усіма суб'єктами, верховенства права, рівності всіх перед законом, належного й ефективного застосування права, послідовної боротьби із правопорушеннями [9, с. 194]. Законність в юридичному розумінні – це правовий режим у державі, за якого діяльність усіх державних органів, юридичних і фізичних осіб здійснюється відповідно до вимог закону [10, с. 214].

В юридичній науці поняття «захист» й «охорона» мають різне змістове наповнення. З.П. Романовська зазначає, що правовий захист є «заходом державного примусу, який припиняє правопорушення, усуває наслідки та поновлює порушене право» [11, с. 59–60]. Т.І. Пашук виокремлює правоохоронну діяльність, котра здійснюється без процедури вирішення правової суперечки і спрямована на попередження порушення права людини та правозахисну діяльність у процесі юрисдикційної діяльності, результатом якої є застосування будь-якого різновиду державного примусу, зокрема, заходів відновлення, заходів юридичної відповідальності, заходів припинення, заходів попередження [12, с. 10]. В.О. Демиденко в поняття «охорона» вкладає такі значення:

1) профілактику порушень прав і свобод;

2) захист прав і свобод (відновлення порушеного правомірного стану та притягнення винних до юридичної відповідальності) [13, с. 9], тобто захист є складником правової охорони.

Таким чином, механізм правового регулювання тісно пов'язаний із механізмом правового захисту, який реалізується у випадку порушення інформаційного законодавства, якщо їх охорона не дала належного результату. Важливу роль у механізмах відіграють заходи юридичної, зокрема адміністративної, відповідальності за правопорушення, які посягають на інформаційні права та свободи.

Аналізуючи досвід інших держав, Б.А. Кормич зазначає використання ними саме «позитивного» елементу захисту інформації, з яким він особисто не погоджується, характеризуючи його як «принцип меншого зла». Науковець критично ставиться до визначення механізмів захисту на основі теорії загроз, а прихильний до виявлення найбільш незахищених (уразливих) параметрів існування об'єктів цієї безпеки [14, с. 116–117]. Він вважає стратегічним не захист важливої інформації, а визначення конкретної інформаційної контргри щодо намірів і запровадження загальних переліків відомостей, які становлять державну таємницю.

Можна погодитися, що виявлення «вразливих об'єктів» можливе, як правило, лише після «атаки» на них. Таке «постфактум-реагування» призводить до нанесення значної шкоди державі, суспільству, людині. «Стратегія – це завжди боротьба із протидією. Протидія несе в собі більший обсяг несподіваного, ніж дія. Із цієї причини протидія важливіша за дію. Дію плануємо ми самі, а протидія живе за іншими законами» [15, с. 104]. Враховуючи той факт, що під впливом інформаційних атак може цілеспрямовано змінюватись кругозір та мораль як окремих осіб, так і суспільства в цілому, можуть нав'язуватися «чужі» інтереси, мотиви, уклад життя, на перший план виступає аналіз сутності та форм проявів сучасних методів прихованого агресивного впливу, вияву дій, які мають цілеспрямований агресивний характер і які суперечать інтересам національної безпеки, та вироблення механізмів протидії їм у всіх напрямках.

**Висновки і пропозиції.** Отже, інформаційне законодавство забезпечується правовими механізмами реалізації, охорони, захисту та відновлення. Правова охорона здійснюється, по-перше, закріпленням у нормативних актах заборон на певні дії у сфері інформаційних відносин та відповідальності за їх порушення; по-друге, правовою регламентацією діяльності державних органів із метою дотримання, охорони та захисту інформаційного законодавства. Саме правове регулювання становить єдність соціального, нормативного і практичного аспектів.

На нашу думку, управління механізмом правового регулювання на державному рівні повинно здійснюватись на основі взаємозв'язку стратегії й тактики з метою забезпечення внутрішньої й зовнішньої інформаційної безпеки. В узагальненому вигляді основні етапи розробки й реалізації стратегії органів державного управління мають виглядати так: *аналіз – діагностика – мета – захист – контроль*, де аналіз – визначення інформаційних загроз; діагностика – визначення найбільш уразливих суб'єктів та об'єктів, які потребують захисту; мета – забезпечення інформаційної безпеки; захист –

комплекс дій, зокрема, нормативно-правове регулювання на основі встановлення відповідальності за правопорушення; контроль – визначення наявності ресурсного (фінансового, кадрового, економічного й іншого) забезпечення, механізму виконання законів; перевірку виконання й покладення відповідальності на конкретних посадових осіб.

Відповідно, під механізмом правового регулювання необхідно вбачати спосіб (метод), який полягає у встановлюванні державою правових норм, які визначають поведінку (дію опосередковану через свідомість і волю) учасників суспільних відносин, надаючи їм відповідні суб'єктивні права й покладаючи на них установлені обов'язки для досягнення цілей урегулювання поведінки суспільних відносин.

#### Список використаної літератури:

1. Тлумачний словник [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.slovyk.net/>
2. Перун Т.С. Адміністративно-правовий механізм забезпечення інформаційної безпеки в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів, 2019
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
4. Четвериков В.С. Административное право. Серия «Высшее образование». Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. 512 с.
5. Бахрах Д.Н. Административное право России. Учебник для вузов. Москва : НОРМА, 2002. 620 с.
6. Гурковський В.І. Організаційно-правові питання взаємодії органів державної влади у сфері національної інформаційної безпеки : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 ; Національна академія держ. управління при Президентові України. Київ, 2004. 20 с.
7. Оніщенко Н.М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, НАН України. Київ, 2002. 426 с.
8. Курс адміністративного права України : підручник. Національна академія внутрішніх справ / за ред. В.В. Коваленко. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

9. Алексеев С.С. Проблемы теории государства и права. Москва : Юрид. лит., 1987. 448 с.
  10. Алексеев С.С. Теория права. 2-е изд. Москва : БЕК, 1995. 375 с.
  11. Романовська З.П. Особисті немайнові права фізичних осіб. *Українське право*. 1997. № 1(6). С. 47–60.
  12. Пашук Т.І. Право людини на ефективний державний захист її прав та свобод : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01 ; ЛНУ. Львів, 2006. 16 с.
  13. Демиденко В.О. Утвердження і забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в діяльності міліції : автореф. дис. ... канд. юр. наук ; КНУ. Київ, 2002. 16 с.
  14. Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : навч. посібник. Київ : Кондор, 2004. 384 с.
  15. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 663 с.
- 

### **Koterlin I. The mechanism of legal regulation information relationships**

*The mechanism of that lies down in the set up of legal norms by the State is being analyzed. They define the behavior (action indirectly through consciousness and will) of the participants of the social relationships, giving them appropriate subjective rights and putting the defined duties for reaching the aims of regulating the legal relationships. The mechanism of legal regulation is a unity of legal methods system, means and forms, with the help of which the normativity of law translates into the orderliness of the social relationships, the interests of the law subjects are satisfied, the law and order is set and ensured. In the article the forms and methods of the legal regulation based on the experience of the EU countries are being investigated. The goals of the legal regulation mechanism are disclosed, which as a result allow to ensure the main rights and freedoms of a person and citizen, enhance legality, keep and execute the law norms. The mechanism of the legal regulation is tightly connected with the mechanism of the legal defense, which is realized in case the informational law is breached, if its protection gave no appropriate result. It is indicated, that the mechanism of legal regulation has a tight connection with a mechanism of legal protection and information security, that has to do with the culture sphere and is defined by the level of informational and legal culture of society. The most important is not to define the "weak" elements in the defensive mechanism of the information relationships after the "attacks" on them, as this reaction leads to making significant harm for the social relationships. First of all, a prior identification of vulnerable objects is required, a strategic threat detection. Strategy is always a struggle against the counter measures. In this way, on a State level the management of the mechanism of legal regulation needs to be executed based on the interaction of strategy and tactics with the aim of ensuring the internal and external information security. In a generalized look the main steps of development and realization of strategy with the State power have to look as follows: analysis – diagnostics – aim – protection – control.*

**Key words:** protection, defense, security, dispositive forms, vulnerable objects, strategy, counteraction.